

Bollnäs Bryggeri historia 1872 - 1981

av Lars B. Andersson. Foton insamlade av Hälsinglands Ölfrämjande.
Denna skrift har tidigare publiceras i vår tidning SKUM.

Bli medlem i Hälsinglands Ölfrämjande: www.tresex.se / skum@tresex.se

Historia omkring Bollnäs Nya Bryggeri AB

1870-talet

I januari 1872 bildas Bollnäs Bryggeri Aktiebolag. Bland de första styrelsemedlemmarna märks framförallt Bollnässtadens grundare Georg Henric Collini och Sunnerstaholms bruks ägare, brukspatron J. Carlsson. Bryggeriet står färdigt att tas i bruk under hösten detta år.

Startkapitalet var 40 000 riksdaler. Första bryggmästaren hette Ludvig Zorn. Han hade kommit från Bayern där han lärt sig bryggarkonsten och var halvbror till konstnären Anders Zorn i Mora.

1:a oktober 1875 övertas bryggeriet av Alfred Marin, som blir sin egen disponent.

Bryggmästare Ludvig Zorn

Apotekare Alfred Marin övertog Bollnäs Bryggeri 1875.

Till höger tidningen Helsingen 9 oktober 1875 där man kan läsa följande två annonser:

Att jag genom arrende för egen räkning öfvertagit Bollnäs Aktibolags bryggeri, får jag härmed vördsamt tillkännagifva inneslutande mig i resp. kunders bevågenhet.

Bollnäs d. 1 Okt. 1875

A. Marin

I sammanhang med förestående torde jag få anhålla att med Bollnäs Bryggeri-Aktiebolag oafgjorda affärer måtte skyndsamt uppgöras samt att lånta buteljer och tomkärll återsändas.

A. Marin

1880-talet

Bryggeriaktiebolaget går i konkurs efter tio års verksamhet 1882. Bryggeriet köps av gästgivare Per Larsson i Heden (Schenströms). Han nybildar bryggeriet med namnet Bollnäs Nya Bryggeri AB. Vi får 1883 veta att bryggeriets kolossala stenkällare var den första stenbyggnad som uppförts i Bollnässtaden. Herman Bylén uppför den andra stenbyggnaden när han bygger sitt hus i Bro.

Vid en avstämning 1882 märks bland inventarierna i Bolaget en piska värd en och femtio. Vad denna piska använts till kan man ju undra, förhoppningsvis till bryggarhästarna och inte åt arbetarna. Att bero på arbetare så fick följande personer 1882 lön av Bollnäs Nya Bryggeri Aktiebolag: J. Svedberg, G. A. Skall, Johan Johansson, G. Bengtsson, P. O. Bäck, M. Johansson, C. Magnusson, C. Wessling, E. A. Eriksson och Anne Johansson. 1888 får bryggeriet elektrisk belysning. I Kassaboken för 1882 finns ett konto som kallas varukonto, där bokförs de varor som bryggerier försålt, dvs. öl, pilsner, porter och svagdricka. Men här har även dagskassan förts in, kan denna dagskassa härröra från försäljningen i "Byttan". Summan varierar varje dag men ligger ofta kring 30-50 kronor. Ibland är det 11 kronor, andra gånger är det så mycket som 100 kronor. "Byttan" var en kiosk som bryggeriet själv sålde maltdrycker i. Den låg i den s.k. Byttedalen.

Byttan

Byttedalen låg ned emot Myrbäcken. Stadens nykterhetsivrare försökte gång på gång att stänga inrättningen. Bryggeriet anhöll hos kommunen om att den fjärdingsman som patrullerade omkring gästgiveriet skulle utsträcka sin patrullering till området kring Byttan. Detta för att det var oroligt runt omkring Byttan.

Ölets försålde för de priser man sålde för. Man fick alltså dussinett öl för dryga kronan vid Byttan om köpte det bayerska ölet som var billigast. Pilsnern var dubbelt så dyr som det bayerska ölet och portern tre gånger så dyr.

Bryggeriet hade ett eget badhus som låg där Postterminalens södra del ligger idag vid Myrbäcken. Här hade bryggeriet en egen tvätterska anställd som hette Sara Bolinder. Hennes uppgift var väl att tvätta både gubbar och kläder.

Bryggeriets största kunder är Järnvägshotellet och Gästgivaregården, bägge vi denna tid (1884) ägda av Pehr Larsson. Totalt köpte Järnvägshotellet under året 102 500 flaskor bayersk öl; 7950 flaskor pilsner; 5325 flaskor porter och 10 300 flaskor svagdricka samt 135 kannor svagdricka.

Bryggeriet sålde öl för:
 Bayerskt öl, 8 öre styck
 Pilsner, 16 öre styck
 Porter, 22 öre styck
 Svagdricka, 5 öre styck

Gästgiveriet köpte 55 312 flaskor bayerskt öl; 1633 flaskor pilsner; 7795 flaskor svagdricka och 348 stycken porter.

Men så var Järnvägshotellet okänt för att på sin tredje klassens restauration hysa välkända pilsnergubbar. Fulla järnvägsarbetare kunde föra ett hiskeligt liv i Bollnäs när de drog iväg från Järnvägshotellet.

I en brygdbok från 1880-talet fann jag siffror på hur mycket man bryggde. I september 1882 bryggde man 16 brygder, av dessa brygder blev det sedan pilsner, svagdricka, bayerskt öl eller isvatten.

Ett exempel från den 17 september 1882: En brygd bestående av 16 liter malt och 17 liter humle blev 864 kannor bayerskt öl (en kanna är ca 2,62 liter, eller om man så vill två stop) och 300 kannor svagdricka. Brygden flyttades efter 10-12 dygn ned i jäskällaren. Det gick tydligen inte att brygga pilsner och lageröl (=Bayerskt öl) samtidigt, men däremot gick det alltid att brygga svagdricka, eller Svagis som den senare kallas. Och detta oavsett om man bryggde pilsner eller bayerskt öl.

Cirka ett halvår efter detta så bryggde man den 7 februari 1883:

756 kannor bayerskt öl och 225 kannor pilsner, då bryggdes ingen svagdricka.

Det gick åt 14 liter malt och 36 liter humle till brygden. När brygden var färdig så tappades ölet och pilsnern upp på halvliters buteljer. Svagdrickan tappades i både en och halvliters buteljer.

1890-talet

Den stora händelsen i bryggeriets historia under detta årtionde är att disponenten får en tjänstebostad. Han hade tidigare fått hålla tillgodo med en lägenhet i kontoret som låg i samma hus som brygghuset. Bostaden får namnet disponentvillan alt. disponentbostaden. Disponentvillan låg nordväst om själva bryggeriet.

Disponentbostaden byggdes 1891.

Under 1890-talet behåller Gästgiveriet och Järnvägshotellet sin ställning som bryggeriets stora kunder. Ny ägare till Järnvägshotellet är Wilhelmina Wahlgren Skogh. Vi ser att gästgivaren Johan Larzon inte bara köper öl av byggeriet, han säljer halm och havre till bryggarehästarna också. Bryggeriet säljer inte enbart öl och pilsner samt andra drycker utan även harts och gödsel samt mäsik.

Humle köper man från bl.a. Tyskland, där bryggmästaren Zorn har goda kontakter genom sitt tyska ursprung.

En annan stor kund i Bollnäs under 1890 talet är en kvinna som heter Kerstin Jonsson, hon köpte upp till 400 halvliters buteljer bayerskt öl varannan dag. Detta tyder på att hon måste ha haft någon sorts etablissemang i staden där öl försålles, antingen en restaurang eller ett café.

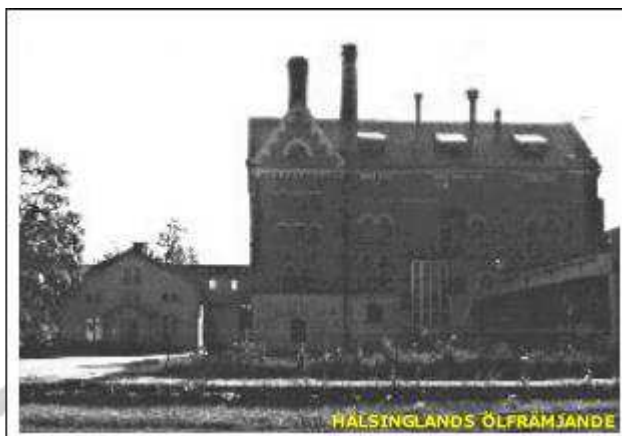

De äldsta fotografierna som föreställer bryggeriet och dess anställda är från 1890-talet. På bilden ser man förutom själva bryggeriet även badhuset som försvann i början av 1900-talet.

I förgrundens syns en ekonomibyggnad som hör till Schenströms (Gästgiveriets gård). Sedan framför disponentbostaden syns Jerusalem, det hus som hyste det första mejeriet i Bollnäs. Själva bryggeriet syns med de andra byggnaderna som är sammanbyggda. Den s.k. Byttan synes inte till. Men den lades ned någon gång under 1890-talet eller början av 1900-talet. Den omnämns i en skrivelse från bryggeriets disponent till kommunalnämnden 1899. Där erbjuder sig bryggeriet att stänga "den så kallade Byttan" mot att de får öppna en bierhalle i staden. Byttan läggs ned efter att det begåtts ett

mord i byttekön. En uppgift jag har är att Byttan lades ned 1892, men samtidigt finns det indikationer som pekar på att den kan ha funnits kvar i alla fall till 1910-talets mitt.

Bryggeriet kämpar hela tiden i motvind mot kommunen för att få utskänkningstillstånd. Man säljer öl för avhämtning vid bryggeriet och vid Järnvägsstationen, likaså har Gustafsbro Bryggeri i Gävle en öltapp i staden. Men det fanns ingen lokal där man kunde dricka maltdrycker på stället tillsammans med en smörgås eller annat, endast Gästgiveriet och Järnvägshotellet, vilka bägge endast serverade resande.

På fotografiet här ovan sitter bryggmästare Zorn tillsammans med en kassör samt en disponent Nylén och avnjuter öl från eget bryggeri. Platsen måste vara där gång- och cykelvägen går idag vid Posthuset.

På 1890-talet betalade man ut lön till följande personer, dvs. de var anställda på bryggeriet: E. F. Rask, Per Persson, Anna Andersson, A. Boström, M. Öhqvist, O. Johansson, L. O. Tillman, Jonas Mickelsson, P. Östman, P. Norling, P. Östrand, Kerstin Bengtsdotter, J. W. Hedberg och Kerstin Johansson. Dessutom fanns tvätterskan Anna Bohlin i Badhuset. Disponent under hela 1890-talet var F. Nylén och bryggmästare var Ludvig Zorn. De nyss uppräknade fick lön av bryggeriet 1890. Det ändrades säkert under de kommande åren, någon försvann andra kom till. Vi har fått tag på en bild på bryggeriets anställda 1893 så dessa uppräknade finns säkert med på bilden.

En av männen som sitter på en tunna med stjärna är Bryggmästare Zorn, disponent Nylén är troligen också med på bilden. Kvinnorna sysslade främst med tappning och sköljning av buteljer. På bilden sitter de med korgar fulla av pilsner eller ölbuteljer, så sannolikt hade de någon roll i detta också med utskänkning och försäljning av maltdrycker. Bryggeriet är en storsäljare av mäske under den här tiden. Bl.a. gästgivare Johan Larzon köper flera gånger mäske av bryggeriet, detta troligen för att göra eget öl. Juni 1891 brygger man 7500 liter fatdricka, en form av svagdricka. Man brygger 12036 liter bayerskt öl. I juli samma år, brygger man 5520 liter pilsner. Man bryggde aldrig pilsner och lageröl (bayerskt öl) samtidigt. Detta därför att man hade mer humle i brygden när man gjorde pilsner. Man bryggde under samma tid mycket svagdricka, det verkar som att man gjorde svagdricka på det som blev över sedan man gjort öl eller pilsner. Isdricka kan ha varit en tidig form av läskedryck medan fatdricka är svagdricka. En kund som dyker upp på bryggeriet under 1890-talet är en kvinna vid namn Kerstin Bengtsson. Hon köper relativt stora mängder öl och pilsner så att det måste röra sig om en som drev restaurang eller café i Bollnässtaden.

1900-talet

Den stora händelsen under det första årtiondet av 1900-talet är naturligtvis byggandet av det nya bryggerhuset, av arbetarna kallad "pilsnerkörka", av en Ljusnan reporter kallad "templet". 1903 stod det nya bryggerhuset färdigt. När man talar om bryggeriet i dag så är det just denna byggnad som folk främst tänker på. Den vackra röda tegelbyggnaden som 77 år senare kommer att offras åt grävskoporna glupska käftar. Den stod färdigbyggd år 1903 och togs i drift. Det var ett ångbryggeri, för mitt i huset fanns en stor ångpanna. Sedan fanns här stora jäs- och vörtpannor, men de var inte av koppar som man minns dem, nej de var vitmålade plåtpannor. Kopparpannorna sattes in först 1968 vid totalrenoveringen av bryggeriet.

Högst upp var det en maltvind där malten förvarades. Mälteriet låg fortfarande i källaren under kontoret och gamla bryggerhuset. 1903–1904 bryggde man från senhösten till våren: 1766 hektoliter lageröl Alkoholstyrkan varierar mellan 11,9 och 12,3 procent balling, det är stamvörtstyrkan som menas. Under samma tid bryggdes 1338 hektoliter pilsner. Man brygger 282 hektoliter öl med en styrka som är över 6 procent balling men under 10 procent, vad detta är för sorts öl sägs aldrig i bryggjournalen som jag studerat. 32 hektoliter överjäst öl bryggdes. Överjäst öl är typ trappistölen, p.g.a. överjäsningen blir det också betydligt starkare än ett vanligt öl.

1903 klagar hemmansägare i Hamre på Bryggeriet, man skickar en skrivelse till kommunen där man hemställer att kommunen bör säga till om att bryggeriet skall upphöra med sin försäljning av maltdrycker vid bryggeriet. Detta kan vara den s.k. Byttan.

Under 1900-talets första hälft dyker speciella böcker upp där det står nedskrivet vad utkörarna har sålt, hur mycket och vad. Dessutom står det en viss provision som de fick. Härigenom får vi också namn på några av dem som varit utkörare, bland andra finns här en Eriksson som skall ha bott på Granberg. Efter honom och de andra finns en kassabok för utkörarna där det står hur mycket av varje han sålt, dag för dag.

Exempelvis den 24 januari 1900: Här säljer den anonyma utköraren 500 öl à 8 öre, han säljer 300 pilsner à 10 öre, samt 100 isdricka à 5 öre. Den sammanlagda summan som han redovisade den dagen är alltså 75 kronor. Hela januari såldes det maldrycker och isdricka till en summa av 752 kronor och 27 öre. Provisionen för detta blev 15 Kronor och 4 öre, dvs. 2 procent av summan. Dessa 15 kronor blev utkörarens lön.

I maj går det mot sommaren och det blir varmare ute det märks också på försäljningen. Utkörarna sålde sammanlagt under maj månad 10550 buteljer öl à 8 öre. Det såldes 4245 buteljer pilsner som kostade 10 öre styck. Vidare såldes det 80 porter och 655 buteljer isdricka. Utöver detta såldes 213 liter svagdricka. Utkörarna får betalt i provision efter vad de sålt kontant, det som betalades på räkning räknades inte in.

Sedan hade man ju försäljning direkt vid bryggeriet, dels i den tidigare nämnda Byttan och dels direkt från bryggeriet då man kunde telefonera eller skriva in beställningar till bryggeriet och få ölet antingen samma dag eller dagen efter.

Vill man följa bryggprocessen från början går det ypperligt i arkiven. Man köpte stora mängder korn från olika leverantörer. 1905 köper de 1000 säckar tvåradigt bryggerikorn med en vikt av 115/6 skålpund. Priset var 12,65 per hundra kilo. Producenten hette Otto H. Wannholm, Kristianstad.

Samma år köper man på prov av A. L. Haegstedt i Linköping 500 säckar korn no.40 för ett pris av 12,50 per 100 kilo.

Följer man nu vidare så ser man när kornet har blivit malt och malten skall krossas. Den 16 november 1903 klockan tre på eftermiddagen påbörjades krossningen av malten.

Klockan sex nästa morgon, den 17 november började inmäskningen av malten. Mäskningen pågick till fem på eftermiddagen den 20:de då vörten pumpades till kylredskapet. Nu är ett embryo till öl fött. Sedan ser man i bryggjournalen när humlen tillförs. Man ser vilken sort man brygger, om det är öl eller pilsner. Efter två-tre dagar efter att inmäskningen är klar börjar bryggningen som består i att humle och jäst blandas in i vörten. Efter sex timmar är brygden klar och den överförs till kylskeppet. Ölet är klart och förs till lagerkällare efter ca 10 dagar.

Man har mycket kontakt med ett företag i Stockholm som säljer maskiner och allehanda tillbehör för bryggerier. Företaget hette H.G. Schubert och leddes av en f.d.

bryggmästare med samma namn som bryggeriet. Man har mycket kontakt med denne åren 1902 och 1903, de är ju de år då nya brygghuset byggdes och inreddes, samt togs i bruk.

Folk kunde skriva eller ringa in till bryggeriet och beställa, rekvirera, öl eller pilsner, jag har hittat en hel bunt med sådana beställningar och exempel på ölekvisioner av år 1906 ställd till Bollnäs Nya Bryggeri är som följer:

Ofvanåker den 25 jan. 1906

Bollnäs Bryggerikontor

Är i behof af öl (vanl.) och får därför anhålla få mig tillsänt 30 flaskor. Jag vet det finns lådor lämpliga till detta antal.

Varan torde sändas om lördag med middagståget då jag kan afhemta den genast vid stationen.

Skulle det blifva kallt den tiden torde ölet inpackas i en af mina lådor jag har vid bryggeriet och kvicka Söderberg nog har reda på.

Högaktningsfullt

J. E. Rudman

Helsningar i långa banor

Han återkommer med en beställning tre månader senare den 26 april och vill ha öl till första maj, därför ber han bryggeriet att sända ölet under måndagen för han ämnar nyttja det under första maj. Han bifogar, skriver han, fem kronor som han var skyldig och avslutar med "Glöm ej ölet, förty jag vill använda det den 1 maj".

Wallsta den 5/5 1906
War god och sänd mig 20 liter öl så fort som möjligt.
Tom skäl medföljer.
Adeas på efterkraf
Per Olsson
Wallsta

Så skriver denne törstige man från Vallsta, stavningen och understrykningen är hans egen.

År 1906 får bryggeriet betala en del av en lön till en polisman då kommunen anser att bryggeriet är skyldig till det, då dess maltprodukter och utskänkningar skapar oro i staden. Bryggeriets disponent Bror Andersson finner det vara besynnerligt att ett privat bolag eller privat personer ska avlöna offentligt anställda med medel utöver skatten. Han skriver en skarp not om detta till kommunen, men finner sig i det hela och går med på att betala lönen.

1903 övertar de Gustafsbros öltapp i Apelgrenska fastigheten på Wretåker, där dagens Åhléns varuhus står. Detta då Gustafsbros dragit sig tillbaka från Bollnäs. Bollnäs Nya Bryggeri blir erbjuden att överta öltappen från ett visst datum och man inleder förhandlingar med fastighetsägaren Apelgren.

Under 1900-talet försvinner också bryggeriets badhus vid Myrbäcken. Under mitten av det första decenniet efter sekelskiftet fördes förhandlingar per korrespondens med Wilhelmina Skogh i Stockholm. Hon var ägare till Grand Hotel i Stockholm och flertal järnvägshotell i mellansverige, bland andra det i Bollnäs. Nu vill bryggeriet köpa hotellets utskänkningstillstånd för maldrycker och druvdrycker. Fru Skogh säger nej, å det bestämdaste. Vill man överta rättigheterna får man köpa hela hotellet säger hon. Det köpet skedde aldrig. Däremot ägde man andra hotell runt om i Hälsingland.

1910-talet

Under 1910-talet börjar de med den första läskedryckstillverkningen och det är sockerdrickan som är den första läskedrycken. Tillverkningen av sockerdrickan skedde i samband med bryggningen av öl och pilsner. Det vill säga att man hade samma ingredienser som i ölbryggningen, utom humle och malt. Sockerdrickan hade gjorts tidigare också men då kallades den isdricka, skillanden var nog den att sockerdrickan innehöll kolsyra. En viss mängd jäst hade nog använts för att få kolsyran men ingen alkohol. Man brygger något som kallas vollbier eller wolobier under 1910-talet och längre fram. Detta är ett normalstarkt öl med en stamvört styrka på 13-14 procent balling som ger en alkohol vikt på 3,5-4,5 procent alkohol.

Fortfarande är det Järnvägshotellet och Gästgiveriet som är stora kunder hos bryggeriet. Men även under 1910-talet skrev privat personer till bryggeriet och beställde pilsner och öl. Många av dessa privatkunder bodde i Edsbyn och Voxna. Vissa kunder bodde i Svabensverk och Dalforsbruk mellan Falun och Edsbyn. Arbetsstyrkan är i stort oförändrad vad gäller storleken. Sedan var det stor omsättning av personal verkar det, några stannade bara ett år eller två och sedan flyttade de. Andra som utköraren Holger Eriksson, stannade i över tjugo år på bryggeriet.

I övrigt sker väl inget direkt revolutionerande vid bryggeriet. Möjligen påverkades bryggningen av världskrigets utbrott 1914. Man hade nämligen under den första tiden köpt humle från Tyskland, som nu sattes i blockad. Nu började man köpa humle lokalt av gästgivare Schenström, som var genom sin hustru Ingeborg delägare i bryggeriet.

I juni 1915 bryggs tills största delen pilsner och mindre med lageröl. Det bryggs under tiden oktober 1914 t.o.m. juni 1915: 695 hektoliter öl och 4140 hektoliter pilsner. För detta gick det åt sammanlagt 93850 kilo malt och 1530 kilo humle. Till pilsnern gick det åt 1106 kilo malt av dessa 1530. Detta förklaras med att pilsnerölet är beskare än lagerölet och att det är humlen som ger den dess beska. Man bryggde aldrig öl och pilsner på samma gång. Svagdrickan bryggdes ej heller ur samma brygd som någon annan öl.

I en liggare över tomkärl ser man hur många flaskor som man får in i pant från olika ställen. Järnvägshotellet och Gästgiveriet har stora mängder tomkärl som de lämnar in till bryggeriet med jämna mellanrum. Liggaren är uppdelat kundvis och varje kund har ett eller flera uppslag. Varje uppslag är uppdelat i kolumner för bruna och gröna buteljer. Literflaskor och ankare.

Som vanligt köper man foder åt bryggarhästarna från lokala bönder, främst Schenströms.

1920-talet

En av de större händelserna i bryggeriets tjugotal var nog att bilarna kom. För det var under 1920-talet som de första bryggarbilarna kom och de gamla bryggarhästarna, eller bryggarstamparna, pensionerades. De förekom säkert parallellt under flera år, hästarna fick ju en renässans under andra världskrigets ransonerings år under 1940-talet.

Hur mycket bryggdes under 20-talet då? Det är luckor i bryggarjournalerna under 20-talet men 1920 i oktober bryggdes 176 hektoliter pilsner med en styrka av 8,5-8,6 procent balling. Stamvörtstyrkan var cirka 9 procent balling. I juni året efter alltså 1921 bryggdes det 715 hektoliter pilsner med en styrka på 8,6-8,7 procent balling.

Stamvörtstyrkan var 9,1-9,2 procent balling. Det bryggdes 12 brygder i juni 1921. Under samma månad bryggdes det 130 hektoliter svagdricka med en stamvörtstyrka på 5,3-5,4 procent balling. Man bryggde två brygder svagdricka den månaden. I juli 1924 den 25:e, såldes det 3292 buteljer pilsner och 377 svagdricka. Totalt under juli månad 1925 såldes det 38 656 buteljer pilsner och det såldes 6214 buteljer svagdricka (öl klass I) enligt försäljningsjournalen för 1924. Det avgick 864 buteljer pilsner i friöl. Detta kan möjligt vara samma som dagdricka åt arbetarna på bryggeriet. Intressant är under det första halvåret 1924 såldes 1147 buteljer med öl av annat slag. Det är inte lageröl eller pilsner, inte heller svagdricka. Vad det är skulle ha noterats i anmärkningskolumnen men där står inget. Det är sannolikt porter eller den s.k. vollbieren som sålde bryggeriet ibland.

Studerar man krossningsjournalerna från maltkrossningen på 1920-talet ser man att 1923 i August krossade man 4920 kilo malt. Den 2 augusti börjades krossningen klockan 1 e.m. Alltså klockan 13.00. Studerar man tidigare krossningsjournaler ser man att inmäskningen påbörjades morgonen efter krossningen skett. Färdig mäske blev det på eftermiddagen då den förflyttades över i kylredskapen. Sen tar då själva bryggningen över, man bladlar i humle i varierande grad beroende på vilket öl man brygger.

Fortfarande är Järnvägshotellet den största kunden vad det gäller maltdrycker. Man säljer ju också till privatpersoner. Många av finnskogens profiler var till bryggeriet och köpte pilsner. En av dem var spelmannen Ändalös-Olle, eller Olov Hansson som hans namn var. Det var det nog bara prästen och modern som sade, alla andra sa Ändalös-Olle. Han var född 1852 i Ändalösa, en gård bortom Rickebo på Bollnäs finnskog. Han sökte sig ofta ned till bryggeriet och var storkund på Byttan. Det var när han var på väg till bryggeriet som hans liv ändrades av ett växellok vid järnvägen. Han var på väg till bryggeriet och genade över järnvägen trots att bommarna var nedfällda, han stödde sig på en spark när medarna kom under loket. Olle slungade runt och in under lokhjulen och så slutade hans liv och leverne den 17 november 1927.

Så allt är inte bara i ljus åminnelse när man talar om bryggeriet i Bollnäs. En annan spelman från finnskogen som var en känd kund vid bryggeriet var task-Jan-Olov Olsson. Han sov efter ett besök vid bryggeriet över på loge i Häggesta 1919. Han reste sig för att gå ut då han föll genom en foderlucka och slog ihjäl sig mot stengolvets i våningen under. Många var de från finnskogen som alltid gjorde sig ärenden till staden och då i synnerhet bryggeriet.

Andra storkunder var naturligtvis arbetarna vid järnvägen som svalkade sig med en pilsner eller två på lediga stunder. Det var i Byttedalen som man samlades, även när Byttan var borta. Man drack sin pilsner, språkades vid lite granna och bytte klockor.

1930-talet

Detta årtionde har blivit ett av historiens dramatiska decennier i världen med depression och nazister, nöd och krig. För Bollnäs Nya Bryggeris räkning innebar inte trettioåret några större sensationer eller omvälvande förändringar. Livet lunkar på i sin gilla gång. Arbetsstyrkan är väl stort oförändrad i antal, liksom den varit sedan 1910-talet. Stora kunder är fortfarande Gästgiveriet på Heden och Järnvägshotellet i staden. En ny kund som började dyka upp redan på 1920-talet är Turisttrafikförbundet. Sjukhuset är också kund sedan sin tillblivelse 1923. Sjukhuset liksom "vanförestalten Höghammar" köper mestadels svagdricka samt läskedrycker.

Från 1930-talet finns de äldsta tappningsjournalerna bevarade. Här ser man att den första och den fjärde maj tappades upp sammanlagt 10600 buteljer öl och pilsner. Den femte samma månad tappade man 8294 buteljer öl och den åttonde 8000 buteljer. Den 6 maj hade man tappat upp 5325 buteljer öl. Under samma dagar såldes stora mängder av det upptappade ölet. Den första maj sålde man 6590 buteljer öl och dagen efter såldes det dubbla antalet. Man blev tydligen törstig av att demonstrera, för det såldes alltså det dubbla, drygt 10897 buteljer öl och pilsner. Fast å andra sidan den 2 maj 1931 var en lördag.

Sedan säljs det inte lika mycket förrän lördagen den 23 maj 1931 då det säljs 13137 buteljer öl till törstiga Bollnäsbor. Kan det vara så att lördagen då liksom nu inföll runt den tjugofemte varje månad? En stor kund utöver de ovan nämnda var Hanssons Pensionat som är en flitig kund hos bryggeriet. Det är från denna tid som de äldsta pilsneretiketterna finns.

1940-talet

Detta decennium som i världen förknippas med krig och elände innebar ett uppsving och modernisering av Bollnäs Bryggeri. Även fast även Bollnäs och dess bryggeri kände av det stora kriget i Europa. Bryggeriet fick liksom alla andra känna av bensinransoneringen och de gamla bryggarhästarna fick en sista renässans under 1940-talet. De hade då kontinuerligt använts parallellt med bryggarbilarna från 1920-talet fram till 1950-talets början då bilarna blev dominerande.

Det är under 1940-talet som Olof Wallertz blir bryggeriets siste inhemske disponent. Den allra sista disponenten Vallenting var ditsatt av det bolag som köpte upp bryggeriet, men det hör 70-talet till.

En stor sak under 1940-talet är att bryggeriet moderniseras med nya maskiner 1947. Det var en ny tappmaskin och en ny sköljmaskin. Tidigare hade det mesta skett för hand. Under 1940-talet byggs också läsklaboratoriet till så man kan framställa olika läskedrycker och inte enbart sockerdricka utöver maldryckerna. Läsk som man framställde vid bryggeriet under 1940-talet var bland annat Loranga, Pommac och Tonic. I juli 1944 tappade man svagdricka, pilsner och porter. Den 21 juli 1944 tappade man 14705 halvliter pilsner, buteljerna var halvliter. Man tappade samma dag upp 2130 liter svagdricka och 1226 halvliter dito. Här är tappnings och lagerjournalen uppdelad i liter och halvliter, detta gäller svagdrickan. Ölet är det bara halvliters kolumn liksom portern. Varje dag gick det mellan 60 och 100 buteljer pilsner i dagdricka till arbetarna, även kallat gubbdricka. I kross gick mellan 50 och hundra literbuteljer med svagdricka. Man har nu upphört med eget mälteri och köper malt från speciella mälterier runt om i landet. I samband med att bryggeriet moderniserades så byggdes den gamla lagerhallen om och där inrymdes de nya maskinerna, samtidigt som det fortsatte att fungera som lager i tjugo år till.

Från 1947 finns de äldsta bevarade uppgifterna om bryggarbilar. Man hade (verkar det) två bilar, kanske fler, men det finns bevarat två bilrapporter från det året. Det är bilarna Kronbil no.1 och Ford. Deras registreringsnummer var Kronbilen: X2618 och Forden X4867. Här kan man se hur mycket bilarna körts per månad, kronbilen drog i snitt 3,5 liter per mil och för det låg månadskostnaden på omkring 250 kronor.

Man reparerade dem med jämna mellanrum det var mest fråga om en grundservice av bilarnas motorer och däck. Forden drog ca 3 liter milen och kostade i omkostnad emellan 150-200 kronor per månad. Vad bensinen kostade 1947 vet jag inte, men gissnings vis något tiotal öre litern.

I övrigt så gick livet sin gilla gång på bryggeriet och i staden.

1950-talet

Den stora händelsen under 1950-talet är att man börjar brygga starköl. Det vill säga öl som har en viktprocent högre än 4,0. Bollnäs starköl hette Bollnäs Export och hade från början en mörkbrun etikett men senare blev den svart. Från 1950-talet finns också de äldsta reklamannonserna kvar. Man gör reklam för påskmust och Special öl. Man gör även reklam för sitt starköl samtidigt som man gör reklam för skogsbärslemonad. Vid juletiden annonseras det om att man har julöl och julmust.

Under 1950-talet börjar alla sorters läskedrycker komma fram, det är Barcic, Aprico pop, Skogsbär, Rio club etc. Många är de Bollnäsbor som minns bryggeriet från 50-talet och dess läskedrycker. De lite äldre Bollnäsborna minns Specialölet från Bollnäs. Under 1950-talet görs också reklam för påskmust.

I mitten av 1950-talet utökas bryggeriets bilpark med tre bilar, det är bilarna: X3572, X7224, X5412. Den totala årskostnaden för bilarna med bensin, olja och service gick på 4600-4900. Utom bil X3572 som kostade 5726:59 kronor i omkostnad. Anledningen till detta verkar vara att man fått kosta på den bilen sammanlagt 2128 kronor i reparationer. Under hela första halvåret verkar den ha stått på verkstad och först framåt hösten har den satts i trafik igen.

1959 började min far Nils Bruno Andersson på bryggeriet som utkörare och jag fann hans första lönelista i bryggeriets arkiv. Här kan man se att bryggeriarbetarna, i vart fall utkörarna, tjänade mest genom ackordsarbete. Under första kvartalet 1959 tjänade Bruno Andersson 203,70 i tidlönsarbete, medan han tjänade 1627:27 i ackordsarbete. På den sammanlagda summan av 1830:97 drogs 398 kronor i skatt och hans nettolön blev således 1432:97 på ett kvartal. Vilket var normal arbetarlön vid den tiden, en fabriksarbetare tjänade omkring 500 kronor i månaden 1960. Många Bollnäsbor har tillbringade sina sommarlov som sommarjobbare på bryggeriet, det hade ju varit roligt för dagens skolungdom att få sommarjobba på Bollnäs Bryggeri.

1957 hölls en jättefest på Bollnäs Bryggeri när man fyllde 75 år. Disponent Wallertz delade ut presenter till sina anställda i form av glas och minnessaker kring 75 års jubileet. Bryggeriet uppvaktades av kommunen och av landshövdingen och man gratulerade. Vissa av de anställda fick medalj, troligen för lång och trogen tjänst. Nästa gång ett jätte kalas hålls på bryggeriet är 1967 och det kom att bli det sista kalaset för bryggeriet

1960-talet

Detta decennium kom att bli det största i bryggeriets historia. Mellanölet Tresex kom och det blev en aldrig sinande guldgruva för bryggeriet. Ska man beskriva 60-talets bryggeri skulle det egentligen räcka med två bilder: etiketten till mellanölet Tresex och en bild på det nya färdiglagret. För det var ju dessa två saker som symboliserar Bollnäs Bryggeri's uppsving och det är dessa två detaljer som folk minns idag. Otaliga är de Bollnäsbor som drack Bollnäs Tresex mellanöl och färdiglagret är ju det enda som idag finns kvar av bryggeriet.

1960-talet var som sagt det största årtionden för bryggeriet genom dess historia. Antalet anställda vid bryggeriet under 1960-talet var omkring 50 personer. Man drev även nederlag på olika ställen, bland annat i Edsbyn där man nu hade tagit över det gamla bryggeriet. En chaufför från bryggeriet i Bollnäs hade ansvar för lagret i Edsbyn. Man fortsatte under 1960-talet att sälja öl och läsk direkt från bryggarbilen till hushållen. Chaufförerna hade varsina distrikt där de körde runt och sålde bryggeriets varor. Av dessa varor var det naturligtvis öl som var det vanligaste. Varje bryggarbil hade en "besättning" på två man: Chauffören och en hjälpreda/springschas som från flaket hämtade ned varor som sålts. Många Bollnäsbor som sommarjobbade på bryggeriet fick jobba som springschas på en bryggarbil.

Under 1950-och 1960-talet började man också göra reklam för sina drycker på biograferna. Man köpte in nya bryggarbilar. Samt under 1960-talet så moderniserades Bollnäs Bryggeri så det blev ett av Sveriges modernaste bryggerier och det blev det största bryggeriet bland de mindre bryggerierna i Sverige. Man hade fått ett helt nytt bryggverk i koppar som hade en kapacitet av 150 hektoliter och de rustade upp jäskällaren som fick jäskar med volym på sammanlagt 900 hektoliter. Den gamla lagerkällaren som förut innehållit liggare av ek som man lagrat ölet i och isdösar fick nu nya lagerfat av metall. En ny tappmaskin installerades, man satte in en tappkolonn med nya kapsylerings- och etiketteringsmaskiner. Till den nya tappanläggningen hörde även kolsyreimpregneringsanläggning, lådfyllare och transportör. Samt en sköljmaskin som klarade av 15000 flaskor i timmen. Dessutom så byggdes det nya färdiglagret som är 800 kvadratmeter stort. Detta så att man klarade av att lagra alla drycker som produktionsökningen innebar, främst då mellanölet. Man byggde även en ny kylanläggning med en kapacitet av 100 000 kcal/h. För läskedryckstillverkningen sattes det in nya sterilfilter och nya större rostfria blandningskärl. Hela bryggeriet blev nytt, med undantag av den gamla ångpannan. Den fick en ansiktslyftning istället och det installerades helautomatisk oljeeldning i den. Nu var bryggeriet klart och en pampig invigning av Bollnäs "Ny-Nya Bryggeri" hölls med närvaro av kommunens ledning och landshövdingen. Invigningsfesten hölls i den nya lagerhallen och man avått en bankett och sex anställda fick guldmedalj för lång och trogen tjänst av landshövding Jarl Hjalmarsson. Dessa var Ivar Brungs som arbetat vid bryggeriet i 22 år, Jonas Jonsson som arbetat här i 37 år, Stig Lang som arbetat i 21 år, Tage Ljung som vart där i 21 år, lika länge hade Gustaf Pettersson varit här och belönades då även han. Disponenten och bryggmästaren Olof Wallertz hade varit anställd i 24 år och fick medalj också han. Till maten under banketten dracks naturligtvis läckerdrycker från Bollnäs Ny-Nya Bryggeri.

LÄCKERDRYCKER FRÅN BOLLNÄS ny-NYA BRYGGERI, det var en reklamslogan som Olof Wallertz kom på och som många reagerade på. Man anmärkte att det var stavfel, men det skulle stå just så, läckerdrycker. 1960-talets slut var guldåren för bryggeriet i Bollnäs.

1970-talet

Guldåren fortsatte in i det nya årtiondet. Men det blev början till slutet. 1973 köptes Bollnäs Nya Bryggeri AB upp av Bockens Bryggerier AB i Gävle. 1975 lades bryggeriet i Hudiksvall ned, som Bockens också ägde. Ryktena började flörera att snart var det Bollnäs tur. Detta dementerades av Bockens som menade att Bollnäs Nya Bryggeri skulle vara kvar. 1976 meddelades från Gävle att i september detta år skulle driften i Bollnäs läggas ned. Bryggeriet räddades kvar ett år till genom att Till Bryggerier AB i Östersund köpte Bockens Bryggerier i mars 1978. Man lät då meddela att tillverkningen i Bollnäs skulle bli kvar.

Man trodde på Bollnäs bryggeri och dess produkter samt sina egna produkter som bryggdes där. Men i februari 1977 kom dödsdomen för Bollnäs Nya Bryggeri AB, den 1 oktober skall produktionen vid bryggeriet i Bollnäs upphöra sades det. Men redan i juli 1977 upphörde öltillverkningen och i augusti upphörde läskedryckstillverkningen. En av anledningarna till att Bollnäs Nya Bryggeri och många med det försvann på 1970-talet var att 1976 hade en ny regering tillträtt i Sverige. En av de första åtgärderna för den nya regeringen var att förbjuda tillverkning och försäljning av mellanölet, då man trodde sig komma åt ungdomsfylleriet på så sätt.

1980-talet

Under de sista åren på 1970-talet fungerade bryggeriet i Bollnäs endast som lagerhall och flertalet av bryggeriets anställda fick gå. Ett fåtal blev kvar och skötte lagret samt skötte utkörningen av produkterna till affärerna. Men så i början av 1980-talet börjar Bollnäs kommun planera att bygga ett värmeverk, som skulle ge värme och varmvatten åt Bollnäs genom sopförbränning bland annat. Kommunen köpte i bryggeriet och fick klart att riva det för att på bryggeritomten placera den nya hetvattencentralen. Dock kom det hinder i vägen då en blomsterhandlare hyrt in sig i bryggeriet, som nu var tomt och ödsligt, stred mot kommunen för att få vara kvar. Bollnäsborna kämpade också för att deras vackra bryggeri skulle få vara kvar. Men under våren 1981 var allt klart och grävskeporna satte sina tänder i bryggeriets vackra fasad. När hösten kom 1981 var Bollnäs Bryggeri endast ett vackert minne blott. Endast färdiglagret från 1968 blev kvar samt de gamla jäs- och lagerkällarna, samt mälterikällaren. Men dessa fylldes igen och kvar på platsen blev endast en stor ödlig grusplan, lagerhallen övertogs av speditorsföretaget ASG som hade sin depå där. Kommunen har på senare tid officiellt meddelat att rivningen av bryggeriet var ett stort misstag. Många är de Bollnäsbor som fällt en saknadens tår när de sett bilder av vårt vackra bryggeri som nu in i himmelen gått.

Bryggeriets byggnader

Gamla brygghuset/kontoret: Bryggeriets äldsta byggnad, byggt 1872. Innehöll i östra delen disponentens kontor och lägenhet för bryggmästaren, samt bryggeriets kontor. I västra delen fanns det första brygghuset. Det användes efter 1903 som personalutrymmen. I källarplanet fanns mälteriet där malten tillverkades. Revs 1981.

Kornbod: Här förvarades kornet från början. Blev senare garage för bryggeribilarna. Innehöll även glasvind där tomglasen förvarades. Byggt under 1870-talet. Revs 1981.

Tapp- och lagerhall: Här var bryggeriets lager ända fram tills det nya färdiglagret byggdes 1968, jämnades med marken 2001. Innehöll skölj- och tappmaskinerna. I övervåningen fanns kylskeppet där vörten förvarades efter mäsningen. Källarvåningen innehöll lagerkällare för öl, pilsner och porter. Det fanns en isbassäng i öster där is från Varpen togs in från isladan och där utsågade isklossar förvarades i sågspån.

Vagnbod: Innehöll vagnar garage för bryggavagnarna, revs tidigt sedan det blivit garage av kornboden.

Nya brygghuset: Den röda vackra höga tegelbyggnaden från 1903. Det är den som folk minns när man talar om bryggeriet. Innehöll kornvind högst upp, sedan maltkross och kölna, läsklaboratorium och brygghus. Fanns även ångpanna, bryggeriet var ett ångbryggeri. Revs 1981.

Disponentvillan: Byggt 1891. Var disponentens tjänstebostad. Revs 1981.

Stallet: Låg söder om bryggeriet vid Myrbäcken. Innehöll stall för bryggarehästarna och i övervåningen gamla arbetarbostäder. Revs 1981.

Färdiglagret: Byggt 1968 för att kunna hantera lagringen av den stora produktionsökningen som mellanölet innebar. Revs 2001.

Badhuset: Bryggeriet hade ett eget badhus vid Myrbäcken. Försvann innan 1910.

Byttan: En liten kiosk vid bryggeriets staket där spillöl och upptappat öl såldes för avhämtning. Var ökänt tillhåll för ortens alkoholister och ölgubbar. Fick stängas i början 1900-talet efter oroligheter, då bl.a. ett mord skett i byttekön.

Disponenter och Bryggmästare vid Bollnäs Nya Bryggeri**Disponenter:**

Alfred Marin	1875 - 1880
August Engelbrekt Malm	1880 - 1889
Fredrik Nyhlén	1889 - 1903
Bror Andersson	1903 - 1934
Axel Dahm	1934 - 1946
Olof Wallertz	1946 - 1976

Bryggmästare:

Ludvig Zorn	1881 - 1905
Ludvig Zorn d.y.	1905 - 1909
Herman Lyberg	1909 - 1911
Axel Dahm	1911 - 1934
Olof Wallertz	1934 - 1976

